ROLUL OBLIGAȚIEI „POZITIVE” A STATULUI PRIVIND INTERVENȚIA ȘI DIMINUAREA CAZURILOR DE VIOLENŢĂ ÎN FAMILIE

GHERASIMENCO Violeta,
Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova
Școala doctorală Științe juridice
PANTEA Oleg,
Conducător științific
doctor în drept, conferențiar universitar

CZU: 328.18:354:343.615
https://doi.org/10.5281/zenodo.7529302

SUMMARY

Domestic violence is one of the most serious and widesprend crimes that contemporary societis face, harming the human right and dignity of their membres. The phenomenon persists in all the states of the world, regardless of their political or economic organization, the welfare of the society, race and culture. States have a responsibility to respect, protect and fulfil the human rights of all their citizens. all reasonable measures have to be taken to prevent, investigate and punish domestic violence.

Unul dintre cele mai importante subiecte care au provocat discuții de amploare la nivel de state este respectarea drepturilor omului. În același timp reiterăm că, drepturile omului sînt respectate în măsura în care sînt cunoscute și devin cunoscute doar în măsura în care sînt însușite. Iar propagarea cunoștinţelor în ceea ce privește respectarea drepturilor și libertăţilor fundamentale ale omului reprezintă un domeniu esenţial de activitate a autorităţilor statale.

Prin această abordare se accentuiază corelarea directă privind revendicarea drepturilor omului, interacțiunea umană, precum și modalitățile de apărare în cazul încălcării lor, oricare ar fi acestea. De altfel, o problemă globală care stîrnește îngrijorarea întregii comunități este violența în familie, deoarece acest comportament ilegal lezează în totalitate drepturile și demnitatea umană a membrilor familiei. Aceste comportamente crude moştenite din epoca medievală şi din perioada modernă, persistă și azi oriunde în lume. O astfel de ameninţare este reală și pentru populaţia noastră, indiferent de modul de organizare politică sau economică, bunăstarea societății, rasă, cultură, deoarece de-a lungul timpuluiui au existat moduri diferite de percepere a fenomenului violenței în familie, totodată având și un impact semnificativ asupra sănătăţii întregii societăți, ea afectează relațiile dintre membrii familiei. Prin urmare, acest fenomen își va pune amprenta pentru majoritatea generațiilor viitoare, deoarece violența în familie nu este o problemă de scurtă durată, ea devine ca consecință a violenței în societate, a agresivității și a distrugerii armoniei unor cămine familiale. [1, pag.8]

Acest fenomen de *violență în familie*, potrivit Recomandării Consiliului Europei cu privire la violenţa în familie, este perceput drept orice act sau omisiune comisă în interiorul familiei de către unul dintre membrii acesteia și care aduce atingere vieţii, integrităţii corporale sau psihologice sau libertăţii altui membru al acelei familii, și vatămă în mod serios dezvoltarea personalităţii lui/ei. [2, art.3] În același timp, aceste acțiuni au determinat motivul de percepere că violenţa în familie „este despre vătămare, durere și moarte". [3, pag.11] Cu atât mai mult, este necesar să remarcăm faptul că există o mare diferenţă între violenţa din spaţiile publice, care se petrece între doi străini şi violenţa petrecută în spaţiul intim al familiei dintre membrii unei familii.

De asemenea, datele statistice referite la nivel global, arată că 38% din infracţiunile de omor al femeilor sunt comise de către partenerii intimi, dar și aproape o treime (30%) din femeile din întreaga lume, care s-au aflat într-o relaţie de cuplu, au fost supuse violenţei fizice și/sau sexuale de către partenerul intim [4, pag. 2]; cca 137 femei sunt omorâte zilnic în toată lumea de către partenerul de viață sau un membru al familiei și 30.000 femei din 50.000 au fost omorâte de partenerul de viață(2017). [5, pag. 8] După cum observăm situația privind fenomenul violenței în familie reflectată prin date statistice la nivel global este de mare amploare, ceea ce denotă ca orice stat trebuie să ia măsuri privind prevenirea unor asemenea cazuri.

La fel și în cazul Republicii Moldova violența în familie este un fenomen de amploare, iar marja de apreciere este dictată de intensitatea fenomenului. De fapt, datele statistice indică că 73% de femei au fost supuse cel puțin unei forme de violență din partea partenerului intim la un moment dat în viață (2019), după care urmează o altă perioadă care este caracterizată printr-o majorare a cazurilor cu cca 30%, mai exact perioada pandmică COVID-19. De aceea problema violenței în familie și importanța cercetării fenomenului dat ramâne omniprezentă oricând, chiar dacă lucrurile la noi se schimbă, dar prea încet, față de amploarea reală a fenomenului violenței în familie.

În acest sens, Republica Moldova a realizat mai multe acțiuni orientate spre reducerea incidenței violenței în familie, în special în perioada ultimilor ani. Totuși încercăm să le enumerăm, pornind astfel de la „debutul" legislativ și anume adoptarea Legii nr. 45/2007 cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie și semnarea în februarie 2017 și ratificarea la 14 octombrie 2021 a Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (2011), cunoscută și sub denumirea de Convenția de la Istanbul. Ulterior semnării Convenției de la Istanbul a urmat în anul 2018 aprobarea de către Guvernul Republicii Moldova a Strategia naţională de prevenire și combatere a violenţei faţă de femei și a violenţei în familie pe anii 2018- 2023 și Planul de acţiuni pentru anii 2018-2020 privind implementarea acesteia.

Toate aceste acțiuni au fost realizate în pofida prevederilor documentelor internaționale ce stabileau recomandări privind prevenirea și combaterea violenței în familie. Cu toate acestea, statul dar și a organelor sale mai au o atitudine încă rezervată față de problema violenței în familie, deoarece consideră încă un obstacol intervenția lui într-un domeniu considerat a fi „privat".

În acest sens, Convenția europeană pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor fundamentale din 04.11.1950 stabilește: nu este admis amestecul unei autorităţi publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege şi constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea naţională, siguranţa publică, bunăstarea economică a ţării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protecţia sănătăţii, a moralei, a drepturilor şi a libertăţilor altora. [6, art. 8] Iar, atunci când are loc încălcarea drepturilor şi libertăţilor omului, garantate de Convenţia europeană a drepturilor omului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului reprezintă acel organ jurisdicţional internaţional, ce are în competența sa să examineze aceste cauze și formulează anumite concepte/standarde, ce urmează a fi aplicate de statele-părți pe plan national.

În aceeași ordine de idei, Declaraţia privind eliminarea violenţei împotriva femeilor (DEVAW) în 1993, prevede că „Statele trebuie să condamne violenţa împotriva femeilor… să exercite diligenţa cuvenită pentru a preveni, investiga și … pedepsi acțiunile de violenţă împotriva femeilor, indiferent dacă acțiunile respective sunt comise de către Stat sau de către persoane fizice." [7, art.9]

Un rol deosebit de important, o prioritate la nivel național, un obiectiv trasat în mai multe documente de politici la nivel național în domeniul drepturilor omului, îi este atribuit primului document obligatoriu juridic la nivel european pentru prevenirea, investigarea și pedepsirea actelor de violență împotriva femeilor și a violenței domestice, Convenția de la Istanbul. Ea reitereaza recomandarea consolidarii politicii comprehensive și coordonate în vederea prevenirii și combaterii tuturor formelor de violență în familie, în special prin îmbunatațirea coordonării la cel mai înalt nivel și elaborarea unei noi strategii multianuale solide pentru a preveni și a pedepsi actele de violență în familie. [8, art.1]

După cum observăm, pentru prevenire violenței în familie, dar și asigurarea unei protecții normative este necesar implicarea statului. Dat fiind faptul că, Republica Moldova este parte al tratatelor în domeniul drepturilor omului, își asumă niște obligații*: de a respecta, de a proteja și de a realiza.* Toate acestea relevă sarcina că statul trebuie să ia măsuri de ordin legislativ sau de altă natură pentru transpunerea în viață a acestor prevederi. De altfel, și Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat că tratarea disputei ca o „chestiune privată" este incompatibilă cu obligația autorităților de a proteja viața de familie a reclamanților.

În același timp diversitatea formulelor de inginerința a statului în domeniul privat, înaintează întru necesitatea schimbării de sens. Aceasta din urmă este

determinate și de prevederile constituționale: *Statul respectă și ocrotește viaţa intimă, familială și privată*. [9, art. 28] Tratată din acest punct de vedere, aceste norme impun tuturor autorităţilor publice, organelor de drept, persoanelor fizice și juridice etc. să respecte și să ocrotească viața intimă, familială și privată a fiecărui om de orice imixtiune din partea oricărui subiect de drept. Drept urmare, observăm *obligația statului de a apăra individul împotriva ingerinţelor de orice natură ale autorităţilor publice în sfera vieţii sale private* ***(obligație negativă)*** și cea *de a lua măsurile necesare pentru a proteja dreptul la viaţa intimă, familială și privată* ***(obligaţia pozitivă)***. [10, pag. 87]

Din diversitatea obligațiilor pozitive, totuși aș face referire la clasificarea obligaţiilor pozitive după Starmer, care deslușește cinci categorii: *obligaţia de a asigura cadrul juridic, obligaţia de a preveni încălcarea drepturilor stabilite în Convenţie, obligaţia de a furniza informaţii și consiliere relevante în privinţa încălcării drepturilor, obligaţia de a reacţiona la încălcare (ex: prin asigurarea unei investigaţii) și obligaţia de a oferi resurse persoanelor pentru a preveni încălcările*, la care se mai adaugă și cea *de a proteja drepturile omului prevăzute în Convenţie faţă de încălcarea de către actorii nestatali.* [11, pag.16]

Sau Lavrysen indică alte seturi de tipologii (trei la număr) ale obligaţiilor pozitive: obligaţii pozitive materiale și procedurale; obligaţii pozitive orizontale și verticale; obligaţii de a institui cadrul legal și administrativ și măsuri ad-hoc. Din această tipologie, vom încerca să abordăm prima categorie, în special obligațiile positive material, care după May, „sunt menite să promoveze un anumit scop sau beneficiu uman”. [12, pag. 17] Din această categorie am enumera:

- obligaţia de a reglementa măsuri eficiente în legislaţia penală;
- obligaţia de a asigura intervenţia poliţiei și a altor actori din sectorul justiţiei penale pentru a aplica măsurile respective;
- obligaţia de a întreprinde măsuri operaţionale (sau administrative, judiciare) rezonabile (obligaţia de a proteja faţă de infractorii bolnavi mintal; obligaţia de a emite și a aplica prompt ordonanţele de protecţie);
- nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante;
- orice persoană are dreptul la respectarea vieţii sale private și de familie...”. [13, pag. 30-50]

Prin urmare, practica CEDO a stabilit că statul are îndatorirea de a lua măsuri preventive în limite rezonabile în cazurile de violență domestică, chiar dacă amenințările făcute de către presupusul infractor nu s-au materializat încă în fapte concrete de violență fizică. [14, pag. 12]

Și dacă am facut referire în cele din urmă, la obligații pozitive, atunci trebuie să explicăm sensul acesteia. Astfel, oligatie pozitivă în materie de violenţă în familie, pe înțelesul tuturor, ar fi cea a lui Alistair Mowbray care definește ***obligația pozitivă*** *drept obligaţia statelor membre ... de a întreprinde acţiuni*. Un

lucru care nu poate fi negat, ba din contra atribuindu-i valoare este interpretarea în acest sens a Convenției Europene a Drepturilor Omului: "*Convenţia de la Istanbul nu poate fi privită ca ceva inert, ci ca un organism viu care creşte şi se extinde, fiind adaptat timpului şi contextului fiecărei cauze, dar având totuşi un cod genetic clar şi previzibil – orientare către drepturile individuale ale omului, veghind ca Statele să asigure aceste drepturi".* [15, pag.14]

Dacă facem referire faptul că aceast concept a apărut decât la sfârşitul anilor 60, temeiul căruia a fost hotărârea cu privire la Cauza lingvistică belgiană, conținutul acestei obligații s-a extins, ba chiar a luat și niște elemente noi. Prin urmare, obligaţiunile pozitive se caracterizează, în primul rând, prin faptul că ele cer în mod concret de la autorităţile naţionale să „ia măsurile necesare" pentru salvgardarea unui drept sau „să adopte măsuri rezonabile şi adecvate pentru a proteja drepturile individului". [16, pag. 6-7]

Totodată, obligaţiile pozitive în cazurile de violenţă în familie nu sunt nelimitate. Acestea nu trebuie să fie o „povară disproporţională sau imposibilă" asupra Statelor, atât din cauza imprevizibilităţii comportamentului uman, cât și din cauza resurselor deficiente sau a priorităţilor Statelor. [17, pag. 27]

Tot aici am mai putea specifica că, Statul este cel care are obligația sa pozitivă de a preveni careva fapte ilegale, dar el nu a fost în stare să prevină, din punct de vedere jurudic sau material, încălcarea dreptului de către persoanele particulare şi pentru că nu a permis sancţionarea autorilor care au pus în joc responsabilitatea sa în faţa Înaltei jurisdicţii europene. [18, pag. 14-15]

În cele din urmă, aceasta presupune: schimbări stringente a unor reguli naționale pentru a le face accesibile domeniului prevenirii și combaterii violenței în familie, dar și trebuie să devină priorități ale autorităților naționale în procesul de guvernare, astfel încât să fie implementate practici ale bunei guvernări, capabile de a răspunde necesităților cetățenilor. Această abordare integrată explică și conceptul de *buna guvernare, modernizare.* Iar în acest sens, în procesul de modernizare rolul major este atribuit statului și instituțiilor lui. De altfel, în acest proces atât de important rolul primordial îl are Guvernul statului nostru cît și ale fiecărui stat în parte. Mai mult ca atât, că ocrotirea şi sprijinirea familiei reprezintă o componentă al politicii naţionale a Guvernului, dar și o preocupare majoră de asumării angajamentului de armonizare a legislației naționale la prevederile intenaționale, în ceea ce privește prevenirea şi combaterea violenţei în familie,

Totodată, organele internaționale de control impune în sarcina statelor respectarea *principiului eficienţei*, care de fapt presupune îndeplinirea angajamentelor privind protecția persoanei prin: aplicarea eficientă a instrumentului european şi eficienţa drepturilor consacrate în el. Iar aceste drepturi trebuie să fie: concrete și eficiente, să fie exercitate în mod real şi util.

În acest sens, Curtea spune că "*autorităţile superioare ale unui Stat au responsabilitatea de a impune subordonaţilor săi respectarea Convenţiei*". [19, pag.

16]. Și atunci în raport cu această necesitate în scopul prevenirii şi combaterii violenţei în familie facem trimitere la Legea Republicii Moldova privind prevenirea şi combaterea violenţei în familie care stabilește categoriile autorităţilor abilitate cu funcţii de prevenire şi de combatere a violenţei în familie. Prevederile acestei legi obligă autoritățile publice centrale să realizeze, în limitele competenței lor, în comun cu alte autorități abilitate și în colaborare cu organizațiile nonguvernamentale din domeniu, diferite programe educaționale în vederea prevenirii și combaterii violenței în familie cât și a identificării acestor abateri.

Iar în scopul fortificării și racordării sistemului național de prevenire și combatere a violenței în familie la standardele internaționale din domeniu și în contextul aplicării Legii nr. 45-XVI din 1 martie 2007 cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie, Guvernul în anul 2018 a aprobat Strategiei naţionale de prevenire și combatere a violenței față de femei și violenței în familie pe anii 2018-2023 și a Planului de acțiuni pentru anii 2018-2020 privind implementarea acesteia.

Astfel, violența în familie fiind un fenomen complex, pentru soluționarea cazurilor intervin mai multe *autorități ale administrației publice de specialitate*, cum ar fi: Ministerul Sănătății, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Justiţiei, Ministerul Afacerilor Interne.

Dacă să ne referim la Ministerul Sănătății, atunci această autoritate are în misiunea sa corelarea politicilor din domeniul violenţei în familie cu cele din domeniul sănătăţii. Totodată, instituţiile medicale în cazurile de violenăță în familie sunt furnizorii de servicii de sănătate care joacă un rol important în identificarea cazurilor de violență în familie şi referirii lor către alte servicii.

O altă autoritate care este parte componentă a mecanismului intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistenţa şi monitorizarea copiilor victime şi potenţiale victime ale violenţei în familie este Ministerul Muncii și Protecției Sociale.

Totodată și Ministerul Educației și Cercetării asigură accesul la informare a persoanelor privind mecanismul, măsurile de prevenire şi combatere a actelor de violenţă în familie.

Un rol nu mai puțin important îi revine organelor de poliție care intervene şi apăra drepturile cetăţenilor şi siguranţa lor în situațiile de prevenire şi combatere a cazurilor de violenţă în familie. [20, art.7]

La fel, trebuie să menționăm faptul că aceste autorități au rolul mai mult de informare, coordonare şi organizare, în comun cu partenerii de dezvoltare, a studiilor şi campaniilor de informare a populaţiei privind prevenirea şi combaterea violenţei în familie. Iar atunci când vorbim de autoritățile administrației publice de specialitate trebuie să remarcăm faptul, că acestea mai au rolul de a elaborara şi promova politicii de consolidare a familiei, de acordare a protecţiei şi asistenţei victimelor şi agresorilor. [21, art.8] În această ordine de ideii menționăm că statu-

lui îi revine obligaţia de a lua măsuri legislative și de altă natură necesare pentru a manifesta diligenţa cuvenită la prevenirea, anchetarea, sancţionarea și repararea acţiunilor de violenţă prevăzute în domeniul de aplicare al Convenţiei, precum și de a asigura protecţia victimelor. [22, art.]

Prin urmare, aceste autorități elaborează anual un raport pe acest subiect cu participarea tuturor autorităţilor şi instituţiilor abilitate cu funcţia de prevenire şi combatere a violenţei în familie. Iar, Ministerul Sănătății, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, în calitatea sa de organe centrale de specialitate al statului, abilitate cu funcţii de elaborare şi de promovare a politicilor de prevenire şi de combatere a violenţei în familie, precum şi de asistenţă socială a victimelor şi a agresorilor. [28, art.8]

Cu toții cunoaștem că violenţa în familie nu este un fenomen nou, iar jurisprudenţa CtEDO cu privire la violenţa în familie a început să apară abia recent, dar deja există propuneri de îmunatățire a intervenției statului în cazurile de violență în familie.

În primul rând, Curtea a atras atenţia autorităţilor asupra naturii specifice a violenţei în familie „care nu are ca rezultat întotdeauna vătămarea corporală", ceea ce înseamnă că statul are obligația pozitivă de a lua măsuri privind pedepsirea faptuitorului în cazul violenței în familie, chiar dacă nu au survenit careva consecințe fizice. [23, pag. 49]

Totodată, având în vedere practica judiciară în materia violenței în familie, s-a stabilit că domeniul de aplicare al obligației pozitive a autorităților de a lua măsuri operative preventive pentru a proteja persoanele a căror viață este în pericol ca urmare a faptelor penale săvârșite de o altă persoană, obligație care trebuie interpretată într-un mod care să nu impună o sarcină imposibilă sau disproporționată asupra autorităților. Și nu toate sesizările privind punerea în pericol a vieții presupun îndeplinirea de către autorități a solicitării Convenției de a lua măsuri operative pentru a preveni materializarea riscului respectiv. Pentru a exista o obligație pozitivă, trebuie să se constate că autoritățile „au avut cunoștință sau ar fi trebuit să aibă cunoștință" la momentul respectiv de existența unui „risc real și imediat" care pune în pericol viața unei persoane identificate, ca urmare a faptelor penale săvârșite de o terță parte și că acestea nu au luat măsurile necesare în limitele competențelor lor, care ar fi trebuit luate, din considerente rezonabile, pentru a se evita apariția riscului respectiv. [24, pag. 9]

În cele din urmă, vom sublinia că violenţa, sub orice formă, nu trebuie să se regăsească în nici un domeniul al vieții sociale, iar dacă s-au ivit astfel de situații, atunci e nevoie de implicarea tuturor autorităților administrației publice centrale de specialitate cu competență în domeniul dat. În acest sens, trebuie atraşi cât mai mulţi specialişti pentru realizarea şi organizarea unor cercetări comune, ceea ce ar permite tratarea problemei în cauză mai profund şi multilateral anume pe problema violenței în familie. La fel, ar trebui de sporit încre-

derea victimelor sau potențiale victime în autoritățile publice cu competențe în domeniu, fapt ce ar determina creşterea nivelului de raportare/sesizare a cazurilor de violenţă în familie.

Totuși, în examinarea cauzelor de violență domesticăe împotriva Republicii Moldova, s-a demonstrat în mod clar că acțiunile autorităților nu reprezintă o simplă omisiune sau întârziere în soluționarea cazurilor de violență domestică, ci tolerarea unor astfel de cazuri și reflectă o atitudine discriminatoare față de femeile victime. [25, art.]

În această ordine de idei trebuie să precizăm că Curtea Europeană a Drepturilor Omului amintește constant statelor membre ale Consiliului Europei despre faptul că, în baza CEDO, acestea au obligaţia nu doar de a adopta legi, dar și de a le aplica în mod eficient, în vederea respectării drepturilor stipulate în Convenţie, dată fiind „...vulnerabilitatea deosebită a victimelor violenţei în familie și necesitatea implicării active a statului în protecţia acestora…”. [26, pag. 8]

Din cele relatate mai sus, observăm că obligaţia pozitivă a statului vizează dreptul la viaţă, interzicerea relelor tratamente, dreptul la viaţă privată și interzicerea discriminării asupra victimilor violenței în familie.

Deoarece, prin prisma unor practici judiciare analizate, s-a constatat că statele nu-și îndeplinesc pe deplin obligaţiile positive, de aceea, ar fi binevenite intervenţiile holistice a tuturor autorităţilor, dar și crearea *Ghișeului unic al serviciilor acordate victimilor violenței în familie,* care ar determina realizarea mai rapidă a obligației positive a statului de a preveni și combate cazurile de violență în familie.

Ținînd cont și de starea de urgență generală și starea de urgență în sănătate publică instituite pe motiv de pandemie, a constituit o provocare absolut pentru toți, atât pentru victimele violenței în familie, cât și pentru autoritățile administrației publice centrale cu competențe din domeniu, au fost puși în situația de a-și adapta activitatea, de a da dovadă de deschidere și flexibilitate. Fiecare a făcut față acestor provocări în mod diferit. Prin urmare, ar trebui de unificat colaborarea autorităților administrației publice cu organizațiile nonguvernamentale în privința prevenirii, contracarării fenomenului violenței în familie, cărora le reveine un rol substanțial și totodată o experiență relevanta în domeniul dat.

Deci, rolul organelor de drept este să prevină violența în familie și să intervină acolo unde violența are loc. De aceea, autoritățile publice ca reprezentant al statului, și nu numai, trebuie să fie disponibile și să ofere serviciile destinate cetățenilor în orice situație, inclusiv să reacționeze promt la orice semn suspect de violență în familie, deoarece au un rol important în promovarea și respectarea drepturilor omului, dar și un instrument important în indentificarea, problemelor existente în domeniu.

BIBLIOGRAFIE

1. Antoci A., Graur Gh. Combaterea fenomenului violenței în familie în raport cu realitățile republicii Moldova. Analele ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, științe juridice. Chișinău, 2018, nr. XVIII(2), pag. 8-17., 128 pag.
2. Convenția Consiliului Europeiprivind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestic, adoptată la Istambul la 11.05.2011. // https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
3. Aalbers, Cătălina. Obligaţiile pozitive ale statului în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului în materie de violenţă în familie: Manual destinat practicienilor din sectorul justiţiei pentru a asigura accesul la justiţie al victimelor violenţei în familie / Cătălina Aalbers, Natalia Vîlcu; A.O. „Centrul de Drept al Femeilor". – Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. „Bons Offices"). – 72 p.
4. Organizaţia Mondială a Sănătăţii. Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. 2013. https://www.who.int/publications-detail-redirect/9789241564625
5. Pădure A., Țurcan-Donțu A. Violența în familie și în bază de gen: (suport de curs). Centrul de Drept al Femeilor, PNUD Moldova. – Chişinău: S. n., 2022 (Bons Offices). – 179 p
6. Convenției europene pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor fundamentale din 04.11.1950 art. 8 (2) https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
7. Rezoluţia Adunării Generale a ONU, A/RES/48/104 (1993), Art. 4(c). https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women
8. Convenția Consiliului Europeiprivind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestic, adoptată la Istambul la 11.05.2011. // https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf (accesat 16.12.2021).
9. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr. 1 din 18.08.1994.
10. Munteanu A., Rusu S., Vacarciuc O. Manualul funcționarului public în domeniul drepturilor omului. Oficiul Avocatului Poporului. Ed. a 2-a rev. și ad. Chișinău: Arc, 2015 (Tipografia „Bons Offices"). – 328 p.
11. Aalbers C., Vîlcu N. Obligaţiile pozitive ale statului în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului în materie de violenţă în familie: Manual destinat practicienilor din sectorul justiţiei pentru a asigura ac-

cesul la justiţie al victimelor violenţei în familie. Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. „Bons Offices”). – 72 p.
12. Aalbers C., Vîlcu N. Obligaţiile pozitive ale statului în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului în materie de violenţă în familie: Manual destinat practicienilor din sectorul justiţiei pentru a asigura accesul la justiţie al victimelor violenţei în familie. Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. „Bons Offices”). – 72 p.
13. Aalbers C., Vîlcu N. Obligaţiile pozitive ale statului în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului în materie de violenţă în familie: Manual destinat practicienilor din sectorul justiţiei pentru a asigura accesul la justiţie al victimelor violenţei în familie. Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. „Bons Offices”). – 72 p.
14. Acces egal la justiție în jurisprudența CEDO privind violența împotriva femeilor. Consiliul Europeu. https://rm.coe.int/168066e16f
15. Aalbers C., Vîlcu N. Obligaţiile pozitive ale statului în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului în materie de violenţă în familie: Manual destinat practicienilor din sectorul justiţiei pentru a asigura accesul la justiţie al victimelor violenţei în familie. Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. „Bons Offices”). – 72 p.
16. Jean-François Akandji-Kombe .Obligaţiunile pozitive în virtutea Convenţiei europene a Drepturilor Omului Ghid pentru punerea în aplicare a Convenţiei europene a Drepturilor Omului. Manuale privind drepturile omului, nr. 7. Consiliul Europei, 2006. Editat în Republica Moldova, 2006. 80 pag. https://jfaki.blog/wp-content/uploads/2018/11/obligatiile_pozitive.pdf
17. Aalbers C., Vîlcu N. Obligaţiile pozitive ale statului în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului în materie de violenţă în familie: Manual destinat practicienilor din sectorul justiţiei pentru a asigura accesul la justiţie al victimelor violenţei în familie. Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. „Bons Offices”). – 72 p
18. Jean-François Akandji-Kombe .Obligaţiunile pozitive în virtutea Convenţiei europene a Drepturilor Omului Ghid pentru punerea în aplicare a Convenţiei europene a Drepturilor Omului. Manuale privind drepturile omului, nr. 7. Consiliul Europei, 2006. Editat în Republica Moldova, 2006. 80 pag. https://jfaki.blog/wp-content/uploads/2018/11/obligatiile_pozitive.pdf
19. Jean-François Akandji-Kombe .Obligaţiunile pozitive în virtutea Convenţiei europene a Drepturilor Omului Ghid pentru punerea în aplicare a Convenţiei europene a Drepturilor Omului. Manuale privind drepturile omului, nr. 7. Consiliul Europei, 2006. Editat în Republica Moldova, 2006. 80 pag. https://jfaki.blog/wp-content/uploads/2018/11/obligatiile_pozitive.pdf

20. Legea Republicii Moldova nr. 45 din 01.07.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenţei în familie. În: Monitorul Oficial nr. 55-56 din 18.09.2008, art. 7. https://www.legis.md/cautare/getResults?lang=ro&doc_id=110200
21. Instrucțiune metodică privind intervenţia poliției în prevenirea şi combaterea cazurilor de violenţă în familie, aprobată prin ordinul IGP nr. 360 din 08 august 2018. http://politia.md/sites/default/files/proiect_instructiuni_violenta_in_familie_pentru_avizare.doc.
22. Convenţia privind prevenirea violenţei împotriva femeilor (Convenţia de la Belem do Para, 1994). https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_equal_access_justice_violence_women_RON.pdf
23. Aalbers C., Vîlcu N. Obligaţiile pozitive ale statului în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului în materie de violenţă în familie: Manual destinat practicienilor din sectorul justiţiei pentru a asigura accesul la justiţie al victimelor violenţei în familie. Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. „Bons Offices"). – 72 p.
24. Acces egal la justiție în jurisprudența privind violența împotriva femeilor la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. //https://rm.coe.int/168066e16f
25. Eremia c. Republicii Moldova, nr. 3564/11, 28 mai 2013; Mudric c. Republicii Moldova, nr. 74839/10, 16 iulie 2013; T.M. și C.M. c. Republicii Moldova, nr. 26608/11, 28 ianuarie 2014. https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-127742&filename=001-127742.pdf
26. Aalbers C., Vîlcu N. Obligaţiile pozitive ale statului în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului în materie de violenţă în familie: Manual destinat practicienilor din sectorul justiţiei pentru a asigura accesul la justiţie al victimelor violenţei în familie. Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. „Bons Offices"). – 72 p.